

POSTANOWIENIE

Dnia 28 marca 2024 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Zbigniew Kapiński (przewodniczący)

SSN Igor Zgoliński (sprawozdawca)

SSN Marek Siwek

w sprawie **S. K.**,

skazanego z art. 1 § 1 i 3 dekretu z dnia 13 czerwca 1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa i in.,

po rozpoznaniu w Izbie Karnej w dniu 28 marca 2024 r.,

wniosku obrońcy skazanego

o wznowienie postępowania toczącego się przed Wojskowym Sądem Rejonowym w Warszawie zakończonego wydaniem wyroku na sesji wyjazdowej w Pułtusku z dnia 3 kwietnia 1952 r., sygn. akt Sr.203/52, utrzymanego w mocy postanowieniem Najwyższego Sądu Wojskowego z dnia 9 maja 1952 r., sygn. akt S.679/52, na podstawie art. 544 § 2 i 3 k.p.k.

postanowił:

1) oddalić wniosek;

2) obciążyć wnioskodawcę kosztami sądowymi postępowania wznowieniowego, w tym wydatkami w kwocie 20 (dwudziestu) zł.

UZASADNIENIE

Wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego w Warszawie z dnia 3 kwietnia 1952 r., sygn. Sr.203/52, S. K. został skazany za:

1. przestępstwo z art. 86 § 2 k.k.w.p. popełnione w okresie od stycznia 1947 r. do 15 września 1951 r. na terenie północno – wschodniej części województwa [...] usiłował przemocą obalić ludowo – demokratyczny ustrój Państwa Polskiego rozwijając działalność konspiracyjną, a następnie terrorystyczną w bojkotach organizacji WiN i NZW,
2. przestępstwa z art. 1 § 1 i 3 dekretu z dnia 13 czerwca 1946 o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy państwa, popełnionych w ten sposób, że:
 1. w dniu 11 lipca 1948 r. w miejscowości R. uczestnicząc w ostrzelaniu patrolu M.O., a następnie w dobiegu funkcjonariusza M.O. F. K.,
 2. w dniu 15 lipca 1948 r. w miejscowości G. uczestnicząc wraz z innymi w ostrzelaniu oddziału M.O. i U.B., w toku którego zraniono chor. M. i zrabowano RKM z amunicją,
 3. w dniu 8 stycznia 1949 r. na terenie gajówki P. uczestnicząc w ostrzelaniu W.P.,
4. przestępstw z art. 1 § 2 i 3 dekretu popełnionych przez użycie gwałtownego zamachu i broni palnej:
 1. w dniu 6 maja 1948 r. bijąc S. W. i rabując mu buty i gotówkę w miejscowości L. .,
 2. w dniu 8 listopada 1948 r. uczestnicząc w miejscowości L. w ostrzelaniu strażników ochrony leśnej, z których J. W. został zabity, a B. S. ranny,
 3. w dniu 6 maja 1948 r. w miejscowości L. rabując z powodu przynależności do PZPR J. R., któremu zabrano płaszcz, teczkę, materiał i gotówkę,
 4. w dniu 11 grudnia 1948 r. uczestnicząc w pobiciu z powodu przynależności do PPR L. P. i zrabowaniu konia, kozucha, butów, ubrań i gotówki,
 5. w dniu 7 stycznia 1949 r. w miejscowości G. uczestnicząc w zabiciu sołtysa J. M.,
 6. w dniu 19 maja 1949 r. w miejscowości D. gm. D. uczestnicząc w zabiciu W. A. członka PZPR,
 7. w tym samym miejscu i czasie i okolicznościach uczestnicząc w zabiciu G. J. członka PZPR

8. w dniu 2 listopada 1949 r. uczestnicząc w zabieraniu leśniczemu B. Ł. kożucha, kurtki, butów, pieniędzy, ubrania i rąbanki,
9. przestępstwo z art. 225 § 1 k.k. z 1932 r. popełnione w dniu 8 grudnia 1948 r. w miejscowości K. gm. G. uczestnicząc w zabiciu S. W., stojąc na ubezpieczeniu,
10. przestępstw z art. 259 k.k. w zw. z art. 24 § 1 k.k.w.p. w ten sposób, że w dniu 19 maja 1949 r. w miejscowości D. wraz z innymi uczestniczył w dobijaniu się do mieszkania K. G. dla dokonania rabunku, jednak zamierzonego celu nie osiągnął z powodu nieotwarcia drzwi,
11. przestępstwa z art. 225 § 1 k.k. z 1932 r. w zw. z art. 24 k.k.w.p. popełnionego w dniu 7 stycznia 1949 r. na terenie wioski G. w ten sposób, że uczestniczył w poszukiwaniach S. K. w celu zabicia go,
12. przestępstw z art. 259 k.k. z 1932 r. popełnionych w ten sposób, że pod groźbą użycia broni palnej, działając z innymi, zabierał innym osobom cudze mienie ruchome w celu przywłaszczenia,
13. przestępstwo z art. 4 § 1 dekretu popełnione na terenie północno – wschodniej części woj. [...] przez przechowywanie broni palnej i amunicji.

Za powyższe czyny wobec S. K. orzeczona została jako kara łączna – kara śmierci, utrata praw publicznych i obywatelskich praw honorowych na zawsze i przepadek mienia na rzecz Skarbu Państwa.

Postanowieniem z dnia 9 maja 1952 r., sygn. S 679/52, Najwyższy Sąd Wojskowy powyższy wyrok utrzymał w mocy.

Postanowieniem z dnia 11 października 1993 r., sygn. VIII Ko 1668/93/Un, Sąd Wojewódzki w Warszawie stwierdził nieważność powyższego wyroku w części. Nie został uwzględniony wniosek w zakresie obejmującym przestępstwa polegające na uczestniczeniu w:

1. dokonaniu zabójstwa funkcjonariusza M.O. F. K.,
2. w ostrzelaniu strażników ochrony leśnej, z których W. J. został zabity, a S. B. ranny,
3. dokonaniu zabójstwa sołtysa J. M.,
4. dokonaniu zabójstwa członka PZPR A. W.
5. dokonaniu zabójstwa członka PZPR J. G.,

6. udziale w dokonaniu zabójstwa W. S..

Sąd Wojewódzki w Warszawie stwierdził, że powyższe czyny miały charakter kryminalny. Likwidacja niebezpiecznych funkcjonariuszy systemu komunistycznego mogła odbywać się tylko na podstawie wyroków i stosownych rozkazów, czego nie było w tej sprawie.

Postanowieniem z dnia 22 czerwca 1994 r., sygn. II Ko 143/94, Sąd Wojewódzki w Ostrołęce oddalił wniosek zstępných S. K. o odszkodowanie i zadośćuczynienie wskazując, że został on skazany głównie za przestępstwa kryminalne, które nie miały nic wspólnego z działalnością na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego. Wyrok skazujący za zbrodnie zabójstwa nie został unieważniony, zatem spadkobiercy skazanego nie mogą w tej sytuacji otrzymać odszkodowania należnego osobom skazanym za działalność niepodległościową.

W dniu 21 lipca 2023 r. wpłynął do Sądu Najwyższego wniosek pełnomocnika syna skazanego, R. K., o wznowienie postępowania, w którym zapadł powyższy wyrok skazujący, utrzymany następnie w mocy wyrokiem Najwyższego Sądu Wojskowego z dnia 9 maja 1952 r., sygn. S.679/52, a następnie o uchylenie tego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, ewentualnie przesłuchanie wnioskodawcy na okoliczność przemocy stosowanej względem jego ojca. Jako podstawa wznowieniowa został powołany przepis art. 540 § 1 ust. 1 k.p.k. Jednocześnie autorka wniosku wskazała, że podstawę ustaleń faktycznych w sprawie w zakresie sprawstwa S. K. stanowiły jego wyjaśnienia oraz zeznania świadków. Wyjaśnienia te były jednak wynikiem ciężkich przesłuchań i brutalnego znęcania się przez funkcjonariuszy WUBP, gdyż podstawowym celem śledztwa prowadzonego przez organy bezpieczeństwa państwa komunistycznego było wyegzekwowanie przyznania się do winy osoby, przeciwko której prowadzono to postępowanie. Na potwierdzenie zasadności takiego oglądu sprawy w kontekście wartości złożonych wyjaśnień została powołana publikacja M. K. pt. „Casus J. R. i S. K. Materiały archiwalne wytworzone przez UB i komunistyczne sądownictwo wobec realiów historycznych lat 1946 – 1947”, w której zawarte zostały odniesienia do ówczesnych realiów przesłuchań oraz ułomności sporządzanych protokołów, co implikuje obecnie zachowanie przez sądy wysokiej ostrożności w utożsamianiu owych częstokroć jednostronnych materiałów

źródłowych z wyczerpującym zapisem faktów. Niejednokrotnie bowiem, co autor powyższej publikacji starał się wykazać na gruncie konkretnej sprawy, wytworzone dokumenty nie tyle odzwierciedlają zapis rzeczywistości sprzed aresztowania, lecz sposobu komunikacji osób przesłuchiowanych z aparatem terroru ówczesnego państwa. Odwołując się do podstawy określonej w art. 540 § 1 ust. 1 k.p.k. wnioskująca zwróciła uwagę na ustalenia śledztwa prowadzonego przez prokuratora Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, sygn. S [...], prowadzonego w sprawie zbrodni komunistycznych stanowiących zbrodnie przeciwko ludzkości, popełnionych na szkodę J. K. i S. K. w toku prowadzonego przeciwko nim postępowania przygotowawczego oraz sądowego. Postępowanie w tej sprawie zakończyło się postanowieniem z dnia 24 listopada 2022 r. o umorzeniu w części dotyczącej przekroczenia uprawnień i niedopełnienia obowiązków przez członków składów orzekających Wojskowego Sądu Rejonowego w Warszawie i Najwyższego Sądu Wojskowego oraz występujących na rozprawach oskarżycieli publicznych – wobec śmierci ustalonych sprawców (art. 17 § 1 pkt 5 k.p.k.) i braku danych dostatecznie uzasadniających popełnienie przestępstwa przez ławnika WSR w Warszawie (art. 17 § 1 pkt 1 k.p.k.), którego tożsamości nie zdołano ustalić. W zakresie fizycznego i psychicznego znęcania się nad J. K. i S. K. w toku postępowania przygotowawczego postępowanie umorzono wobec śmierci ustalonych sprawców i niewykrycia pozostałych (art. 322 § 1 k.p.k.). W zakresie kontroli zasadności i terminowości stosowania tymczasowego aresztowania S. K. na podstawie art. 17 § 1 pkt 1 k.p.k. postępowanie umorzono z uwagi na brak dostatecznych danych uzasadniających podejrzenie popełnienia czynu. Autorka wniosku odwołała się do fragmentu uzasadnienia powyższej decyzji, z którego wynika, że wprowadzie oskarżeni, a więc i S. K. w toku procesu przyznali się częściowo do zarzucanych im czynów, ale ich wyjaśnienia odbiegały od tych złożonych na etapie śledztwa. Mimo to zaniechano odczytania im poprzednich wyjaśnień. Te proceduralne uchybienia i pośpiech świadczą o zachowaniu jedynie pozorów stosowania przepisów prawa. Wskazywało to, że nie chodziło w tym procesie o rzeczywiste rozważenie odpowiedzialności karnej, lecz wydanie wyroku skazującego niezależnie od zebranych w sprawie dowodów. Opis zarzucanych czynów i ich kwalifikacja prawna miały znaczenie drugorzędne. Postawa sędziów i

prokuratorów wskazuje, że osoby te nie działały w ramach przysługujących im uprawnień, przyjmowały za podstawę wyroku wszystko to, co zostało napisane w akcie oskarżenia, nie podejmując choćby próby oceny dowodów. Motywem takiego działania przedstawicieli organów procesowych była chęć wyeliminowania ze społeczeństwa oskarżonych, którzy traktowani byli jako osoby zagrażające niesprzyjające ówczesnej władzy. Kara miała realizować przede wszystkim cele prewencji ogólnej. Rozprawa w tej sprawie – jak wynika z zapisu w protokole – miała charakter publiczny z udziałem ok. 500 osób. Powyższe wskazuje, że sprawa S.K. była przykładem zbrodni komunistycznych, zbrodni przeciwko ludzkości i sądowej zbrodni zabójstwa. Wnioskująca wskazała nadto, że praktyka działania organów bezpieczeństwa publicznego w owym czasie dowodzi, że czynności realizowane w początkowej fazie postępowania, z reguły przy użyciu bezprawnych metod, miały doprowadzić do przyznania się przesłuchiwanego do zarzuconych mu czynów i udzielenia oczekiwanych informacji. W związku z powyższym dowody te oceniać należy z dużą ostrożnością i krytycyzmem.

W pisemnej odpowiedzi na wniosek dyrektor Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu wniósł o oddalenie powyższego wniosku o wznowienie postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Zważywszy na charakter przedmiotowej sprawy należało w pierwszej kolejności zwrócić uwagę na zakres orzekania w przedmiocie wznowienia postępowania. Nie mógł być nim bowiem objęty całokształt skazania S. K. wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego w Warszawie z dnia 3 kwietnia 1952 r., sygn. akt Sr.203/52. Wspomnianym już wyżej postanowieniem z dnia 11 października 1993 r., sygn. VIII Ko 1668/93/Un, Sąd Wojewódzki w Warszawie stwierdził nieważność części tego orzeczenia. Zgodnie z art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 25 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, stwierdzenie nieważności orzeczenia uznaje się za równoznaczne z uniewinnieniem. W polu rozważań w aspekcie podstaw wznowieniowych mogła zatem pozostać jedynie ta część orzeczenia, której odmówiono unieważnienia.

Podstawa wznowienia postępowania propter falsa określona w art. 540 § 1 pkt 1 k.p.k., do której nawiązuje autorka wniosku, wymaga spełnienia dwóch warunków. Pierwszy z nich dotyczy ustalenia w sposób określony w art. 541 § 1 i 2 k.p.k. faktu popełnienia przestępstwa. Drugi wymaga, aby owo przestępstwo mogło mieć wpływ na treść orzeczenia. Chodzi tu o hipotetyczny związek przyczynowy pomiędzy przestępstwem, a treścią orzeczenia. Konieczne jest więc ustalenie istnienia tego związku, gdyż w świetle omawianego przepisu powinna zachodzić „uzasadniona podstawa” do jego przyjęcia. W tym zakresie wniosek bazował na postanowieniu prokuratora Oddziałowej Komisji Ścigania zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu z dnia 24 listopada 2022 r., sygn. [...], umarzającym śledztwo w zakresie zbrodni komunistycznych i zbrodni przeciwko ludzkości, mających polegać na przekroczeniu uprawnień i niedopełnieniu obowiązków przez ówczesnych przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości poprzez zaniechanie właściwej kontroli stosowania tymczasowego aresztowania wobec S. K., przez wydanie wyroku skazującego, orzeczenie łącznej kary śmierci z naruszeniem przepisów prawa materialnego i procesowego, instancyjne utrzymanie w mocy tego orzeczenia jak również fizyczne i psychiczne znęcanie się nad pozbawionym wolności z powodu okoliczności wymienionych w art. 17 § 1 pkt 5 k.p.k. Zgodnie z wyrażonym przez Sąd Najwyższy poglądem, wniosek o wznowienie postępowania oparty na podstawie z art. 540 § 1 pkt 1 k.p.k. spełnia wymogi formalne wskazane w art. 541 § 2 k.p.k., jeżeli wskazuje na prawomocny wyrok skazujący za popełnienie przestępstwa w związku z postępowaniem objętym wznowieniem postępowania albo jeżeli w swojej treści wskazuje na orzeczenie zapadłe w postępowaniu karnym, stwierdzające niemożność wydania wyroku skazującego z powodu przyczyn wymienionych w art. 17 § 1 pkt 3-11 k.p.k. lub w art. 22 k.p.k. W tym ostatnim wypadku we wniosku muszą być jednak przywołane okoliczności świadczące o dopuszczeniu się przestępstwa w związku z postępowaniem, jeżeli takich okoliczności nie zawiera w swojej treści wskazane orzeczenie (zob. postanowienie z dnia 5 grudnia 2012 r., III KO 28/12, uchwała z dnia z dnia 26 maja 2020 r., I KZP 12/19). Wnioskująca odwołuje się do fragmentu uzasadnienia postanowienia, w którym mowa jest o uchybieniach proceduralnych mających miejsce w toku procesu oraz o konkluzji, że działania

sędziów oraz prokuratorów motywowane były chęcią eliminacji ze społeczeństwa oskarżonych, traktowanych jako zagrożenie dla ówczesnej władzy. Dodać należy, że w dalszej części uzasadnienia tego orzeczenia mowa jest również o tym, że „niektóre z zarzutów opisanych w akcie oskarżenia i wyroku skazującym J. K. i S. K. mogą być przykładem zjawiska polegającego na tym, że pewna część zbrojnego antykomunistycznego podziemia uległa degeneracji i przekształciła się w oddziały przestępców. Tej kwestii w odniesieniu do działań żołnierzy J. K. nie sposób – w ramach śledztwa OKŚpNP – rozstrzygnąć. Tylko gruntowne badania o charakterze interdyscyplinarnym m. in. historycznym i socjologicznym, które uwzględniałyby powojenną specyfikę północnego [...], mogłyby przybliżyć prawdę o motywach i rzeczywistych skutkach działań żołnierzy powojennego podziemia”. W konsekwencji jednak całokształtu podjętych rozważań prokurator IPN uznał, że mimo to zgromadzone dokumenty, w tym zapiski prowadzone przez J. K. pozwalały stwierdzić, że skazanie oskarżonych było przykładem zbrodni komunistycznej, zbrodni przeciwko ludzkości oraz zbrodni sądowej. W zakresie sposobu uzyskania wyjaśnień w przedmiotowym postanowieniu stwierdzono natomiast, że w sprawie tej mógł być stosowany co najmniej tzw. konwejer, który polegał na wielokrotnym przesłuchiwaniu osób więzionych, zwykle bez przerw i przez wiele godzin, co miało doprowadzić do ich skazania. W świetle zaprezentowanych okoliczności warunków wykazania przestępstwa w rozumieniu art. 540 § 1 pkt 1 w zw. z art. 541 § 1 i 2 k.p.k. uznać należało za spełnione, co jednak nie mogło determinować treści rozstrzygnięcia kwestii wznowieniowej. Dopiero bowiem wynik weryfikacji drugiej przesłanki, tj. zależności pomiędzy owym przestępstwem a skazaniem, zdefiniowanej ustawowo jako „uzasadniona podstawa do przyjęcia, że mogło to mieć wpływ na treść orzeczenia”, determinował wniosek końcowy w zakresie materializacji obowiązku wznowienia postępowania. W tym zakresie z materiałów sprawy Sr.203/52 wynika niewątpliwie, że objętych wyrokiem zabójstw dopuścili się członkowie oddziału, do którego należał S. K. posługujący się pseudonimami „W.”, „O.”, „B.”. W toku postępowania przygotowawczego S. K. przyznał się do każdego z tych czynów, wyjaśniając swoją w nim rolę oraz stan świadomości. Żadnego z opisanych w wyroku zabójstw nie dokonał, lecz przyznał między innymi, że brał udział w „obstawie” i że celem wymarszu oddziału

w dniu 28 grudnia 1948 r. było dokonanie zabójstwa W. S., w dniu 7 stycznia 1949 r. – dokonanie zabójstwa J. M., a w dniu 19 maja 1949 r. – A. W. (którego zatrzymał) i J. G. Wyjaśnił również, że brał udział w ostrzale strażników ochrony leśnej w dniu 8 listopada 1948 r. W toku rozprawy części ze swoich uprzednio złożonych wyjaśnień zaprzeczył, w tym między innymi temu, jakoby brał udział w dokonaniu zabójstwa F. K., posiadaniu wiedzy o zamiarze zabójstwa sołtysa J. M. i zatrzymaniu A. W., część zaś potwierdził (udział w napadzie na A. W. i J. G. oraz swoją obecność przy zabójstwie W. S.). Mimo tych rozbieżności oraz oczywistego wystąpienia podniesionych uchybień proceduralnych widocznych w toku prowadzonej rozprawy, nie było wykluczone poczynienie ustaleń na podstawie pozostałego materiału dowodowego. I tak w zakresie czynu na szkodę F. K. depozycje świadków I. K. oraz J. K. przeczyły wersji S. K., że nie miał związku z tym czynem. Świadkowie ci wskazali bowiem S. K. jako jednego z tych, którzy odprowadzili ранego funkcjonariusza M.O. poza teren gospodarstwa, w konsekwencji czego dokonano jego zabójstwa. Analiza zabezpieczonego w sprawie dziennika prowadzonego przez J. K. „Książki, Zbioru i Streszczeń, Notowania Raportów Miesięcznych, Tygodniowych i Dziennych (...)” wynika, że akcje „zlikwidowania” J. M. oraz działaczy PZPR W. i G. prowadził „W.” nadto, że w akcji w dniu 28 listopada 1948 r., podczas której dokonano zabójstwa W. S. brała udział „całość grupy”. Powyższe okoliczności nie mogły zatem nie znaleźć się w polu rozważań w zakresie odkodowania wpływu podniesionych przez wnioskodawczynię przestępstw na treść skazującej części wyroku. O ile więc nie można zaprzeczyć twierdzeniu, jakoby postępowanie prowadzone przeciwko S. K. już od samego jego początku cechowało się charakterystyczną dla tego okresu represyjnością i naruszaniem praw jednostki, jak również ignorowaniem reguł procesowych w jego dalszej fazie, co implikowało uznanie, iż wyczerpało znamiona przestępstw zdefiniowanych w postanowieniu prokuratora Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Ludzkości dnia 24 listopada 2022 r., sygn. [...], o tyle jednak analiza zgromadzonego w nim materiału dowodowego nie dawała obiektywnie uzasadnionych podstaw do przyjęcia, by mogło rzutować to w sposób zasadniczy, kierunkowo odmienny niż dotąd, na treść wyroku w badanym zakresie. Na płaszczyźnie tej sprawy ewentualną kwestią do procesowego rozważenia

pozostawać natomiast może zagadnienie wznowienia postępowania objętego postanowieniem z dnia 11 października 1993 r., sygn. VIII Ko 1668/93/Un, toczącego się przed Sądem Wojewódzkim w Warszawie. Potencjalną kanwę do tego typu czynności stanowi postępowanie prowadzone przez prokuratora Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, sygn. [...], i jego wyniki, zawarte w treści postanowienia z dnia 24 listopada 2022 r.

Uwzględniając powyższe okoliczności, orzeczono zatem jak w części dyspozytywnej postanowienia. Na podstawie art. 639 k.p.k. wnioskodawcę obciążono kosztami postępowania.

[PGW]

[ał]